

Verlag symposium “Verbinden en Doorgeven” zaterdag 23 nov 2024

Vanaf 9u zijn de vrijwilligers samen met de mensen van het Nationaal Archief bezig om alles in gereedheid te brengen en rond kwart voor tien druppelen de eerste bezoekers binnen. Ze worden ontvangen aan de registratiebalie en mogen dan door naar boven voor kopje koffie of thee totdat iedereen de zaal in mag. Er zijn ook een aantal mensen van de pers, met een badge PERS en natuurlijk de sprekers waaronder ook burgemeester van Zanen met zijn gevolg. Michael (onze voorzitter) en Sheila Sitalsingh (de dagvoorzitter) treffen de laatste voorbereidingen in de zaal en om klokslag 10.30u opent Michael het symposium.

Michael Schuling, de nieuwe voorzitter van Werkgroep Herkenning heet iedereen welkom en begint dan met een aantal persoonlijke berichten. Herman Schouten, penningmeester van SWH is de dag ervoor benoemd tot Ridder in de Orde van Oranje Nassau voor al zijn vrijwilligerswerk. Hij staat even stil bij het overlijden van Jeanne Diele, een trouwe SWH donateur van het eerste uur. En hij bedankt Jeroen Saris, onze oud-voorzitter, voor zijn werk in het bestuur de afgelopen twee jaar.

De dag zal in het teken staan van het opengaan van de archieven, waar we als SWH uiteraard ook bij betrokken zijn geweest door deelname aan het Ethisch Beraad. Maar de bedoeling van dit symposium is vooral om ruimte te geven aan persoonlijke verhalen: **“De geschiedenis kennen, herkennen en erkennen, opdat de geschiedenis zich niet herhaalt.”**

Nadat Sheila Sitalsingh als dagvoorzitter het symposium geopend heeft komen we aan het eerste deel van het ochtendprogramma wat in het teken staat van ‘wat ons verbindt’, met sprekers vanuit verschillende oorlogsachtergronden:

Allereerst krijgt Wim van den Donk, voorzitter van Comité 40-45 het woord. Hij refereert aan Hans Blom, de voormalig directeur van het NIOD, die in zijn oratie in 1983 afstand nam van het dichotome denken in goed-fout/zwart-wit. Helaas moest hij concluderen bij zijn afscheid in 2007 dat er nog niet zoveel veranderd was. Hij pleit voor meer begrip voor het grijs, voor de dilemma’s die in het naoorlogse felle licht zwart/wit waren. **Hij spreekt de hoop uit om elkaar meer te gaan ontmoeten, met aandacht voor nuance en met kennis en wederzijds begrip.** Wat betreft die kennis heeft hij veel zorgen in zijn functie als rector magnificus van de universiteit van Tilburg, over het feit dat er minder geld voor onderwijs komt wat bv voor een vak als geschiedenis consequenties kan gaan hebben.

In verband met de sabbat spreekt Rabbin Awraham Soetendorp ons daarna toe via een videoverbinding over verzoening. Hij begint met de woorden Shalom, shalom, shalom (vrede, vrede, vrede) woorden van Jesaia. Hij spreekt ons aan met “vrienden en vriendinnen” en hij spreekt het verlangen uit om de armen om elkaar heen te slaan en elkaar vast te houden. Hij gaat kort in op het antisemitisme wat er nog is, maar dat er ook een grote kracht is die hier tegenin gaat. Uiteindelijk doet hij een emotionele oproep voor heling en vrede. **“Wij kunnen de toekomst vormen met elkaar, we hebben elkaar nodig.”**

De volgende spreker is Jan van Zanen, burgermeester van Den Haag, die onze stichting een warm hart toedraagt. Hij kijkt eerst terug op het 40jarig jubileum van de SWH waar hij ook bij aanwezig was en waarbij hij een Koninklijke Onderscheiding uit mocht reiken aan Jeanne Diele. De verhalen die hij daar hoorde vond hij zeer aangrijpend.

Hij vertelt ook een pijnlijke anekdote dat hij als burgermeester 100jarigen bezoekt en dat hij voorafgaand aan een zo’n bezoek van zijn ambtenaar de vraag kreeg: “wilt u daar wel naar toe burgermeester, want die was fout in de oorlog?”. Natuurlijk ging hij daar wel naar toe.

Ook hij hoort verhalen over burgermeesters waar vragen bij worden gesteld in verband met de rol van hun voorouders in de oorlog. Zoals juist deze ochtend ook in de krant staat dat een meerderheid van de mensen moeite heeft met mensen in publieke/ overheidsfuncties die ‘foute’ voorouders

hebben. Blijvend in de actualiteit doet hij een ***oproep om met elkaar te laten zien dat we de vrijheid aan kunnen en haar waard zijn.***

Als laatste onderdeel in dit eerste programmablok gaat Sheila in gesprek met Liesbeth van der Horst, directeur Verzetsmuseum, en John Blogg (kind van joodse onderduik vader, kleinkind van weggevoerde joodse grootouders en geeft rondleidingen in het Holocaustmuseum) over het opengaan van de archieven, 80 jaar na dato.

Liesbeth vertelt dat het Verzetsmuseum ook aandacht schenkt aan 'de andere kant', vanuit educatief oogpunt. Het opengaan van de archieven, het CABR, maar ook het archief 40-45 en het archief van de BVD die recentelijk zijn open gegaan, kunnen allemaal ook belangrijke informatie geven voor het Verzetsmuseum. Wel belangrijk is dat mensen ook voldoende context meekrijgen. Zij benadrukt dat ***het kennismaken van de archieven ook kan helpen in het vinden van de nuance. Veel mensen waren in de oorlog goed én fout***: verzetsmensen die later samenwerkten met de Duitsers of andersom, collaborateurs die ook onderduikers in huis namen.

John vult aan dat 'het NSB-gangetje' in het Holocaustmuseum vaak het drukst is. Mensen zijn nieuwsgierig. Dat kan ook gebeuren als de archieven opengaan. Nieuwsgierigheid, en soms kan dat ook tot nare ontdekkingen leiden. Hij benadrukt dat het in zijn ogen tot vaak gaat om ***'wat normale mensen in abnormale omstandigheden doen'***.

Vanuit de zaal voegt Wim van de Donk toe dat wat hem betreft 80 jaar herdenken een oefening is voor 100 jaar. ***'We moeten ons verzoenen, anders is alles voor niets geweest'***. Daarbij deed hij een oproep aan ons: ***"Wees welkom als familie van 'foute' Nederlanders om bij de 4-5 mei herdenkingen aanwezig te zijn."***

Het volgende gedeelte van de ochtend is een wat technischer gedeelte, over het opengaan van het archief. Maar daarom niet minder interessant.

Tom de Smet, directeur van het Nationaal Archief, spreekt ons toe met een videoboodschap. Hij benadrukt vooral het maatschappelijk belang van het opengaan van het CABR archief, het grootste en meest geraadpleegde oorlogsarchief. Hij hoopt op het helend vermogen van het kennis kunnen nemen van. Waarbij hij nadrukkelijk ook aantekent dat het archief niet alleen maar feiten bevat, maar ook verklaringen van betrokkenen, die ook onwaarheden of interpretaties kunnen bevatten.

Daarna geeft Edwin Klijn (projectleider digitalisering project Oorlog voor de Rechter) ons een sneak preview over de nieuwe website van het CABR zoals die er per 2 januari uit zal gaan zien.

Het idee is dat je gaat zoeken op een naam en dan komen alle dossiers naar voren waar die naam in voorkomt. Als je een dossier opent wat gaat over een bepaalde persoon dan krijg je eerst een kaart van de rechtsgang te zien, om op die manier snel overzicht te krijgen van hoe en wat betreffende het proces van de persoon in kwestie. Daarna volgen persoonlijke documenten. Het idee is dat dit voor mensen de belangrijkste zaken zijn. Maar je kunt uiteraard ook hele dossier zien, met steeds uitleg van bepaalde termen erbij. Ook kunt je kopieën van dossieronderdelen maken.

Naast zoeken op naam van een persoon van een verdachte van collaboratie kun je ook op een zoekterm zoeken bv 'onderduiker' of op namen van slachtoffers. Op www.oorlogvoorderechter.nl vind je twee video's met uitleg. Verder is er het **klantcontactcentrum (KCC) opgericht waar je terecht kunt met al je vragen**. Dit is ook nu al bereikbaar.

De volgende spreker is Pierre Hupperts, onderzoeker en schrijver van het boek Recht en Onrecht, over de periode na de bevrijding in Zuid-Limburg. In vier dagen werden hier 4000 collaborateurs (of verdachten daarvan!) opgepakt en opgesloten in allerhande gebouwen, onder andere het gebouw wat nu de universiteitsbibliotheek van Maastricht is ('Het Dachau van Maastricht'). De foto's van mensen die op karren door de straten gereden werden, kaalgeschoren vrouwen. Het zijn bekende

verhalen, maar met de foto's erbij en de grote aantallen die genoemd worden is het toch weer enorm schrijnend. Doordat Limburg al vroeg bevrijd werd heeft het daar met name lang geduurd voordat de rechtsgang op gang kwam, met dus langdurige opsluitingen zonder proces en in afschuwelijke omstandigheden tot gevolg. In zijn boek beschrijft Pierre overigens niet alleen de naoorlogse situatie voor collaborateurs, maar ook voor de Joodse inwoners en voor de Duitsers die er soms al decennialang woonden.

Als laatste geprogrammeerde item voor de lunch is er een vraaggesprek tussen Sheila en Raymond Schutz, rechtshistoricus en senior onderzoeker bij het gemeentearchief van Den Haag. Gevraagd naar zijn visie op het opengaan van het CABR archief geeft hij aan dat ook veel verhalen nu juist ontkracht kunnen worden; dat blijkt dat er wel een dossier is van 'opa', maar dat hij is vrijgesproken. Hij geeft ook aan dat er nu meer onderzoek kan plaatsvinden wat ook gebruikt kan worden voor het versterken van onze rechtsstaat heden ten dage. Zelf deed hij veel onderzoek naar de rol van notarissen tijdens WOII.

Onverwacht komt er nog een spreker: de burgermeester van Ouder-Amstel Joke Geldhof die 'onze' Lenie Degen benoemt tot Ridder in de Orde van Oranje Nassau vanwege 'haar moed voor het doorbreken van het stilzwijgen' en ook 'om in 2021 prinses Beatrix uit te nodigen voor het 40jarig jubileum van de Werkgroep Herkenning'. Ze noemt Lenie 'een verbinder van de buitencategorie'. En terecht, zeer verdiend Lenie!

Daarna mochten we dan eindelijk naar de lunch die beneden voor ons klaarstond. Alles perfect geregeld. Lekker broodjes, sapjes, koffie, thee. Tijd over met elkaar te praten, kennis te maken, even rond te lopen bij de boekentafels waar weer een aantal nieuwe titels lagen zoals het eerdergenoemde boek 'Recht en Onrecht' van Pierre Hupperts en het boek 'Mag ik dat wel vertellen' geschreven door Ed Hijmans, over de ouders van Jan Wunderink. Intussen konden ook vragen opgeschreven worden en in de vragenbox gedeponerd, om later op de middag besproken te worden.

Na de lunch gaan we verder met een mooi toepasselijk lied van Marijke Meems, podcast en theatermaakster met de titel 'Je bent gewoon een mens'. Over dat we allemaal mensen zijn en behoefte hebben aan liefde van de mensen om ons heen, of het nu oorlog is of niet, aan welke kant we ook gestaan hebben.

Daarna komen de zeer persoonlijke verhalen aan bod. Hier heel in het kort een samenvatting:

Tanja van der Woud vertelt over haar vader die werkzaam was als chauffeur voor de SD. Al vroeg besloot zij alles te willen weten en inzage te vragen in het dossier over haar vader. Zij besloot ook om hierover niet te zwijgen, maar hier in 1986 over te vertellen op televisie, wat leidde tot een breuk met haar familie. Desondanks is het haar overtuiging: **"openheid werkt bevrijdend"**

Michael Schuling vertelt over zijn zoektocht naar het ware verhaal over zijn grootvader, een Duitse SS'er die zijn grootmoeder verkracht zou hebben. Uit het archief leerde hij dat er geen sprake was geweest van verkrachting, maar van een liefdesrelatie. Zijn vader werd geboren in een zgn Lebensborn tehuis. Zijn boodschap: **"Door het geheim of pijnpunt aan te kijken, het er te laten zijn en ruimte te geven, kun je iets stoppen"**.

Dik de Boef, is kind van communistische verzets ouders. Er werd thuis alleen gesproken over anecdotes, nooit wat er echt gebeurd was in de oorlog. Hij vertelt hoe 'de oorlog van zijn ouders' hem op een gegeven moment inhaalde en hij hiervoor in therapie is gegaan. Voor hem is het opengaan van het archief belangrijk om het beeld van WOII completer te maken en dialoog tussen verschillende groepen slachtoffers mogelijk te maken. Zijn boodschap: **"Nooit zijn kinderen verantwoordelijk voor de daden van hun ouders, noch dragen zij verantwoordelijkheid voor de keuzes die zij gemaakt hebben"**.

Ellen Koopmans, is achternicht van dominee Leen Overduin. Deze man regelde in de oorlog onderduikadressen voor vele joodse inwoners van Enschede die daardoor de oorlog hebben overleefd. Direct na de oorlog haalde hij 400 SSers uit een fabriek en haalde hij kinderen van 'foute ouders' in huis. Waarmee hij van goed naar fout ging. Of niet?

Het motto van Leen Overduin was ***"God is liefde tussen mensen; je moet goed op elkaar passen in deze wereld"***.

Tenslotte nogmaals John Blogg, kind van een joodse vader die moest onderduiken in de oorlog en kleinkind van joodse grootouders die ternauwernood de kampen overleefden. Tegelijkertijd was hij kleinkind van in de oorlog onderscheiden grootouders. Hij werd opgevoed met een duidelijk Goed en Fout. En groeide op met een getraumatiseerde onberekenbare vader. Uiteindelijk ging hij zelf op zoek naar antwoorden en hij vertelt zeer emotioneel over zijn bezoek aan het Verzetsmuseum. Zijn vader leerde hem wel een belangrijk ding nl ***"wegkijken is ook een keuze"***. Met "Ik ben hier omdat ik niet van jullie wil wegkijken" eindigt hij zijn emotionele verhaal.

Als laatste in dit onderdeel spreekt Lenie Degen, kleinkind van een grootvader met een NSB verleden. Namens de Nederlandse orthodox-joodse Rabbijn Lody Benno van de Kamp, leest zij een ingezonden brief voor over het onderwerp 'heling'. Hij roept op om niet het archief in te gaan om te kijken wie welke keuze heeft gemaakt en daar een oordeel over te hebben. Veel belangrijker is: ***"welke keus zou ik maken, welke invloed heb ik, waartoe ben ik in staat? Alleen dan kan heling doorgaan"***.

Daarmee eindigt dit onderdeel waarbij duidelijk is dat we veel gemeenschappelijk hebben als nazaten van (groot)ouders die op de een of andere manier een keuze hebben gemaakt in de oorlog of te lijden hebben gehad door keuzes van anderen en dusdanig beschadigd zijn geraakt dat zij hierover na de oorlog vaak hebben gezwegen. Wat ons als nazaten in meer of mindere mate heeft beïnvloed.

Hoe dit ook in de generatie kleinkinderen nog doorwerkt horen we daarna met Lien, liedschrijver en kleinkunstenaar. Zij zingt een zeer breekbaar lied 'de oorlog is voorbij', over hoe zij als kleinkind het gevoel heeft schuldig te zijn aan iets, zonder te weten waaraan of waarvoor. Door het kennen van haar familiegeschiedenis heeft ze hier woorden aan kunnen geven.

Ik denk een herkenbaar iets voor vele van ons.

We gaan dan verder met de laatste spreker Bertine Mitima-Verloop, onderzoeker en psycholoog bij ARQ. Zij vertelt over het onderzoek wat zij gedaan heeft, waarbij zij antwoorden zocht op de volgende vragen: hoe werkt de collaboratie nog door? Welke zorg is nodig voor de mensen die hier last van hebben? En wat gaat de opening van het CABR archief doen? Er zijn interviews afgenomen bij familieleden van verdachten van collaboratie alsook bij de algemene bevolking.

Enkele resultaten: 1/3 van de kinderen en 1/5 van de kleinkinderen van collaborateurs heeft klachten die gerelateerd kunnen worden aan het oorlogsverleden van hun (groot)ouders. Wat er vooral gezien wordt is in de maatschappij: veroordeling en uitsluiting; in gezinnen: ontwrichting, zwijgen en loyaliteitsconflicten; individueel: psychische klachten, moeizame relaties, schaamte. Er valt ook een positieve impact te noemen: veel nazaten vertonen een grote zelfstandigheid, een open blik en zijn veel bezig met het helpen van anderen.

Veel mensen zoeken geen hulp in verband met hun verleden maar komen bij de hulpverlening met klachten van depressie of angsten of anderszins en pas als het verleden expliciet nagevraagd wordt komt dit op tafel. ARQ heeft specifieke hulpverlening voor mensen die last hebben van het oorlogsverleden van hun (groot)ouders, maar kan ook advies geven over welke andere opties voor hulpverlening er zijn. Door ARQ is een Contactpunt Naoorlogse Generaties ingesteld te bereiken op 088-3305150.

Wat betreft de impact die de opening van het archief zal gaan hebben, blijkt uit het onderzoek vooral dat mensen nieuwsgierig zijn naar wat er te vinden zal zijn. Een minderheid maakt zich zorgen, is

angstig voor wat er gaat gebeuren. Het advies wat Bertine ons geeft: **“Neem regie, praat erover en zoek zonnig professionele hulp”**. Zie voor het hele onderzoek ‘Geluiden uit de Stille’ de website van ARQ.

Na het verhaal van Bertine worden wat vragen beantwoord die mensen aangeleverd hebben in de vragenbox. Gezien de tijd kunnen lang niet alle vragen beantwoord worden. Wel zullen alle vragen met antwoorden op de SWH website te vinden zijn.

Daarna kunnen we nog even de benen strekken en wat praten totdat we de live opname van het radioprogramma ‘de Publieke Tribune’ olv Coen Verbraak, gaan bijwonen. Coen interviewt Michael Schuling, Tanja van der Woud-Wolterbeek, John Blogg, Bertine Mitima-Verloop en Kai Bloemers*, over het openbaar worden van het grootste oorlogsarchief van Nederland.

Heel leuk om een keer een live radio-uitzending mee te maken en knap hoe Coen heel rustig de mensen interviewt zodat er een mooi verhaal met elkaar verteld wordt. U kunt deze uitzending nog terugluisteren via NPO Radio 1, uitzending gemist.

*Kai en Iris Bloemers hebben een podcast gemaakt ‘De schaduw van Brunssum’ over hun mysterieuze overgrootvader ‘Opa Wiel’ die lid van de NSB bleek te zijn geweest. Ze hopen met de podcast te laten zien hoe iemand tot een bepaalde keuze kan komen, hoe ook intelligente mensen vatbaar kunnen zijn voor verwerpelijke ideeën. Hun uitgangspunt: **“Wij als nazaten van onze overgrootvader zijn niet verantwoordelijk voor zijn daden, maar wel voor wat wij met dat gegeven doen”**.

Even voor 16u rond Coen de uitzending af en worden alle sprekers, de medewerkers van het Nationaal Archief, de vrijwilligers en de organisatoren, bedankt met een luid applaus, bloemen of een boek en wordt het officiële gedeelte afgesloten.

Het was een mooie dag. Met veel sprekers en informatie, met emoties, met wijsheden en oproepen tot. Wat mij betreft nodigt deze dag ook uit tot een verder gesprek en gedachtenuitwisseling. In welke vorm is iets waar we als bestuur zeker over na gaan denken. Mocht u hier ideeën over hebben, laat het ons weten.

Fryda Evertse
Bestuurslid Stichting Werkgroep Herkenning